

УДК 34

*О. І. Попівняк,
аспірант Університету Державної фіскальної служби України*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

*О. І. Popivniak,
a graduate student at the University of the State fiscal service of Ukraine*

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ENSURING CUSTOMS SECURITY

У статті наголошується, що при удосконаленні адміністративно-правових засад забезпечення митної безпеки України необхідно запозичити наявний досвід провідних країн світу, враховуючи при цьому національні інтереси нашої країни. Автор приходять до висновку, що забезпечення митної безпеки України повинно базуватись на міжнародному досвіді після обов'язкового визначення загроз митній безпеці країни у сучасних умовах.

The article states that it`s necessary to borrow the experience of the advanced countries of the world improving the administrative and legal framework in ensuring customs security of Ukraine. The author comes to the conclusion that ensuring the customs security of Ukraine should be based on international experience after mandatory identification of threats to the country`s customs security in modern conditions.

В статье отмечается, что при совершенствовании административно-правовых основ обеспечения таможенной безопасности Украины необходимо заимствовать имеющийся опыт передовых стран мира, учитывая при этом национальные интересы страны. Автор приходит к выводу, что обеспечение таможенной безопасности Украины должно базироваться на международном опыте после обязательного определения угроз таможенной безопасности страны в современных условиях.

Ключові слова: міжнародний досвід, митна безпека, загрози митній безпеці.

Key words: international experience, customs security, threats for customs security.

Ключевые слова: международный опыт, таможенная безопасность, угрозы таможенной безопасности.

Постановка проблеми. Поняття митної безпеки більшістю науковців розглядається як частина чи одна із складових економічної безпеки країни. Разом з тим, митну безпеку слід розглядати також як стан захищеності кордонів країни від зовнішніх загроз.

Відповідно до ст.6 Митного кодексу України, митна безпека - це стан захищеності митних інтересів України, тобто національних інтересів, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [1]. У подальшому законодавством встановлено чітке визначення поняття державної митної справи. Один із заходів, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері державної

митної справи, є запобігання та протидія контрабанді.

Для різних країн світу існують свої індивідуальні загрози митній безпеці. У деяких країнах загрозу представляють контрабанда наркотиків та зброї, незаконна міграція (як суспільно небезпечна та така, що сприяє підвищенню рівня терористичної загрози), в інших – так звана економічна чи «товарна» контрабанда (фактично – ухилення від сплати податків). Також загрози для митної безпеки деяких країн світу можуть представляти незаконне переміщення через митний кордон контрафактних товарів, підакцизних товарів (особливо цигарок та автомобілів), валютних та культурних цінностей, належне митне регулювання (застосування митних процедур, тарифних та нетарифних ставок, встановлення належного рівня податків та зборів) та контроль за повнотою сплати митних та інших платежів, а також правильністю бази оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз досліджень, вивченням проблем митної безпеки та іноземного досвіду у сфері забезпечення митної безпеки займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені та науковці як В.Б. Авер'янов, Л.О. Бицька, Л.О. Врублевська, Р.М. Дацків, М.А. Кочубей, Ю.Д. Кунєв, М.М. Левко, В.Я. Настюк, К.І. Новікова, О.В. Осадча, П.В. Пашко, П.Я. Пісной, С.М. Переполькін, М.Разумей, В.В. Ченцов та ін. Разом з тим, необхідність дослідження міжнародного досвіду забезпечення митної безпеки визначає існуюча проблема розробки найбільш дієвих засобів протидії контрабанді та іншим порушенням митних правил, враховуючи постійні зміни у структурі та способах злочинної діяльності, що негативно позначається на економіці держави.

Мета статті - вивчення міжнародного досвіду забезпечення митної безпеки з метою його подальшої імплементації в ході реформування українських правоохоронних та митних органів, за умови обов'язкового врахування національних інтересів та визначення ризиків та загроз митній безпеці України в умовах сьогодення.

Викладення основного матеріалу. З позицій науки державного управління, В.В. Ченцов вважає, що основні відмінності в механізмах державного управління митною справою обумовлюються пріоритетами митної політики, визначенням статусу і функцій митної служби, а адміністративна підпорядкованість може бути класифікована наступним чином:

- міністерства і відомства економічно-фінансової групи (міністерству фінансів, економіки, торгівлі і т.ін.);
- міністерства адміністративно-політичної групи (міністерству внутрішніх справ, закордонних справ тощо);
- інша адміністративна підпорядкованість;
- автономний статус [2].

На думку Бицької Л.О., захист національних інтересів пріоритетним завданням будь-якої держави, а в умовах інтернаціоналізації та глобалізації, питання митної безпеки держави актуалізуються. Саме тому, науковець вважає, що виокремлення основних пріоритетних напрямів реорганізації митної системи та вирішення питань, які носять практичний характер, надасть змогу державі вивести на новий рівень митні органи та підвищить рівень безпеки держави [3].

У своїх наукових дослідженнях Врублевська Л.О. приходиться до висновку, що головними завданнями, з якими найчастіше зустрічається країна в процесі розроблення системи попередження загроз митній безпеці є боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, переміщенням контрафактних товарів, контроль за переміщенням валютних та культурних цінностей, застосування тарифних та нетарифних санкцій, контроль за правильністю визначення бази оподаткування та повнотою сплати платежів, боротьба з корупцією, яка тягне за собою зменшення обсягів «чорного» та «сірого» імпорту[4].

У залежності від усіх цих чинників будується система забезпечення митної безпеки держави.

При цьому, науковець Бицька Л.О. вважає, що важливою складовою митної безпеки держави є характер та стан загрози державній безпеці. Під митними загрозами вона розуміє такі чинники, що створюють небезпеку у сфері митної діяльності, що поділяє потім на внутрішні й зовнішні, реальні й потенційні. [3]

Цікаву наукову точку зору пропонує Разумей М., який пропонує цілком можливо подати митну безпеку як сукупність таких складових, як експортна безпека, імпортна безпека та безпека, яка забезпечується боротьбою з контрабандою та порушенням митних правил [5].

Саме тому у дослідженні пропонується розглянути побудову системи забезпечення митної безпеки як шлях реагування на ризики, що виникають перед провідними країнами світу – США, Китаєм, Великою Британією, Євросоюзом, з метою подальшого відпрацювання моделі побудови митної безпеки України, яка найбільш вдало буде відповідати ризикам, які стоять перед нашою країною у теперішній час.

У США забезпеченням митної безпеки займаються багато органів, проте після терористичних атак 11 вересня 2001 року основну увагу на кордоні уряд цієї країни спрямував на напрямку забезпечення захисту американського народу від терористичних атак. Саме тому більшість служб та організацій, що забезпечують митну безпеку, входять до складу Міністерства внутрішньої безпеки США, основними завданнями якого є запобігання тероризму, безпека кордонів, управління імміграційними процесами, координація відомств при надзвичайних подіях, тощо. Це - Митно-прикордонна служба (Customs and Border Protection), Імміграційна та митна поліція (Immigration and Customs Enforcement), Берегова охорона (Coast

Guard), Служба громадянства та імміграції (Citizenship and Immigration Service), Адміністрація транспортної безпеки (Transportation Security Administration). Також питаннями забезпечення митної безпеки займається Адміністрація по боротьбі з наркотиками (Drug Enforcement Administration), яка входить до складу Міністерства юстиції США та протидіє контрабанді та нелегальному обігу наркотиків.

Аналіз діяльності цих органів дозволяє дійти висновку про те, що основним завданням американської системи забезпечення митної безпеки є забезпечення безпеки її населення від зовнішніх загроз, тобто основними ризиками вважаються протиправні дії проти її громадян, що мають іноземне походження.

За забезпечення митної безпеки Китаю також, як й в США, відповідають декілька органів. Насамперед це Генеральна митна адміністрація КНР (General Administration of Customs People's Republic of China) [6]. Це окремий центральний орган виконавчої влади, на правах міністерства, який входить до складу Уряду (Державної Ради) Китайської народної республіки.

Також до органів, які відповідають за забезпечення митної безпеки країни, можливо віднести Міністерство загальної безпеки (Ministry of Public Security) [7] та Китайську інспекційно-карантинну службу (China Inspection and Quarantine Services) [8].

Проаналізувавши основні результати діяльності цих органів можна прийти до висновку, що основним ризиком для митної безпеки Китаю є погіршення економічного та фінансового стану країни, тому їх основним завданням є забезпечення наповнення державного бюджету країни для її подальшого стабільного розвитку. Це, можливо, пояснюється сталим державним устроєм Китаю, межуванням більш ніж з 10 державами, великою протяжністю морського кордону та портів на ньому, перший місцем у світі за кількістю населення та другим (після США) – за показниками ВВП, високим та сталим економічним зростанням.

Велика Британія – це країна, яка перша ще у XVII столітті розпочала встановлювати ставки мита та інші нетарифні обмеження. Таким чином країна через власні компетентні органи впливала на зовнішньоекономічні відносини з метою захисту своїх національних інтересів. Фактично, це можливо розглядати як один із елементів забезпечення митної безпеки.

У теперішній час Великобританія – економічно високорозвинена морська держава, яка має безліч морських портів та має суходільний кордон тільки з Республікою Ірландією. Забезпеченням митної безпеки у цій країні займаються декілька органів, основні з яких – Державна служба з податкових та митних зборів (Her Majesty's Revenue & Customs) [9], Національне агентство з питань злочинності (National Crime Agency) [10], Прикордонні війська (UK Border Force) [11], Агентство з віз та імміграції (UK Visas and Immigration) [12].

На відміну від США, де основним завданням Митно-прикордонної служби є захист громадян від зовнішніх та внутрішніх загроз, й фіскальна функція є вторинною, у Великій Британії, як й у Китаю, головною метою Державної служби податкових та митних зборів є саме наповнення бюджету, а за захист осіб у цій країні від зовнішніх загроз відповідає Національне агентство з питань злочинності. Поряд з ним, аналогічні функції до Митно-прикордонної служби США виконують Прикордонні війська Великобританії, а саме – здійснюють імміграційний та митний контроль, борються з контрабандою, збирають митні платежі. Але, на відміну від США, цей орган не є окремим міністерством, а входить до складу Міністерства внутрішніх справ, аналогічно як у Китайській народній республіці.

Таким чином, Великобританія основними загрозами для митної безпеки бачить саме як фінансові втрати бюджету, так й безпеку своїх підданих від терористичної діяльності. Саме тому перед усіма органами, що забезпечують митну безпеку Великобританії, стоять завдання фіскально-безпекового напрямку.

Європейський Союз у відношенні митної безпеки слідує багаторівневому підходу до ризику. Проводяться різноманітні дії та опрацьовуються ініціативи, які доповнюють друг друга, до цієї роботи долучаються установи різного рівня від урядів, приватного сектору, міжнародних організацій, торговельних партнерів, тощо. Наявні прогалини у безпеці можуть бути закриті з таким підходом, можуть бути усунені дублювання функцій та конфлікти у обов'язках, і таким чином може бути забезпечено балансу між безпекою та торговими можливостями [13].

Євросоюз розглядає наступні напрямки забезпечення митної безпеки:

- безпека ланцюгів поставок;
- режими транспортування товарів;
- морський транспорт;
- повітряний транспорт;
- автомобільний та залізничний транспорт;
- конкретні торгові сегменти:
  - поштові відправлення;
  - електронна комерція;
- небезпечні товари (подвійного призначення, хімічної промисловості, тощо);
- міжнародне співробітництво з безпеки;
- співпраця на рівні Всесвітньої митної організації.

Аспекти безпеки були вперше запроваджені у європейському митному законодавстві після терористичних атак у вересні 2001 року у США.

Вже у 2005 році Всесвітня митна організація (WCO) прийняла Рамкові Стандарти Безпеки (SAFE Framework of Standards), що запроваджували заходи безпеки для ланцюгів поставок, у тому числі вимоги до детальної інформації про вантажі, оцінку ризиків безпеки та програму промислового партнерства, так званому Уповноваженому економічному оператору (AEO). На сьогоднішній день 169 членів WCO підписали лист про наміри запровадити стандарти WCO SAFE. Актуальність митної безпеки підкреслювалася глобальними інтересами безпеки, викликаними недавніми терористичними актами. "Резолюція Пунта-Кана", прийнята Комісією з політики WCO у грудні 2015 року, заохочує митні органи до посилення заходів безпеки та виступає за тіснішу співпрацю на національному та міжнародному рівнях та з іншими органами влади [14].

Таким чином, Євросоюз у теперішній час розглядає забезпечення митної безпеки виключно через призму загроз терористичної діяльності та забезпечення безпечної логістики вантажів, що перетинають межі Союзу.

Слід зазначити, що й Всесвітня митна організація (WCO) приділяє велику увагу забезпеченню митної безпеки. Так само як й Євросоюз, WCO вважає тероризм, незаконний обіг різного роду зброї та вибухівки серйозними загрозами для безпеки людства, а також для економічного розвитку та політичної стабільності усіх країн. І, оскільки митні органи виявляють, вилучають та запобігають незаконному міжнародному обігу заборонених та небезпечних товарів, вони відіграють надзвичайно важливу роль у рамках загальнодержавних зусиль по ліквідації цих загроз.

Програма безпеки WCO спрямована на зміцнення можливостей митних органів на національному рівні вирішувати проблеми, пов'язані з безпекою. Заходи Програми безпеки WCO мають на меті досягти безпеку кордону у таких п'яти стратегічних сферах як встановлення політики та прогнозування, надання настанов та належної практичної допомоги митному контролю щодо безпеки, координація програм та операцій з безпеки, що проводяться митними правоохоронними підрозділами, міжнародне співробітництво, технічна допомога та створення потенціалу[15].

Ця Програма має три підпрограми (проекти) у залежності від номенклатури товарів. Так, стосовно вибухових хімічних речовин проводяться «Програма Глобальний Щит» (Programme Global Shield) та «Стратегічний Проект зі Зміцнення Торгового Контролю» (Strategic Trade Control Enforcement Project), а також проект з контролю стрілецької зброї та легких озброєнь.

Таким чином, ризиками для митної безпеки країн Європейського Союзу вважають терористичну діяльність, незаконний міжнародний обіг різного роду зброї та вибухівки, небезпечних хімічних сполук, тощо. Для цього Європейський Союз спільно з Всесвітньою митною організацією, іншими країнами та міжнародними організаціями здійснює заходи, спрямовані на забезпечення безпечності товарів, що переміщуються через його кордон різними видами транспорту.

Ці заходи проводяться у тісній взаємодії між усіма митними органами країн-членів Євросоюзу та інших держав світу. Один із шляхів недопущення терористичної діяльності є забезпечення безпечності вантажів під час всього маршруту слідування від відправника до країн Європейського Союзу, шляхом обміну попередньою інформацією про номенклатуру товарів, впровадження інституту Уповноваженого економічного оператора, обміну інформацією про багаж авіапасажирів, тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки.

Залежно від ризиків та загроз митній безпеці конкретної країни чи союзу держав формується система її забезпечення, що включає в себе, у першу чергу, адміністративну підпорядкованість суб'єктів забезпечення митної безпеки, їх мету та правовий статус. Модель системи забезпечення митної безпеки України слід формувати, враховуючи міжнародний досвід провідних країн світу. Водночас, при запозиченні цього досвіду під час реформування правоохоронних та митних органів України необхідно виходити з національних інтересів, тобто чітко усвідомлювати сучасні зовнішні ризики та загрози митній безпеці України. Наступний чинник, який має бути врахований при побудові моделі системи забезпечення митної безпеки, можна умовно назвати організаційним, зважаючи на необхідність прогнозування найбільш дієвої, результативної організаційної побудови суб'єктів забезпечення, включно із взаємозв'язками між ними, зміст і характер яких формуватиметься, виходячи із перспективного для України світового досвіду та особливостей функціонування системи забезпечення митної безпеки в Україні.

Література.

1. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–45, № 46–47, № 48, ст. 552. (зі змінами та доповненнями станом на 2018 р.).
2. Ченцов В.В. Митна служба в системі державного управління в зарубіжних країнах: компаративний аналіз / В.В. Ченцов / Університетські наукові записки. - 2009. - № 1 (29). - с.333-339.
3. Бицька Л.О. Основні тенденції розвитку та стан митної політики як складової економічної безпеки України. / Бицька Л.О. // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: Збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного

університету імені Івана Франка. – 4 квітня 2017 р. – Львів: ФУФБ, 2017. – 145 с., С.20-24 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Zbirnyk_Mytn.4.04.2017.pdf

4. Врублевська Л.О. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави / Л.О. Врублевська // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: Збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка. – 4 квітня 2017 р. – Львів: ФУФБ, 2017. – 145 с., С.33-38/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Zbirnyk_Mytn.4.04.2017.pdf

5. Разумей М. Зовнішньоторговельна безпека держави: управлінський аспект / Максим Разумей // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – 2010. – № 2 (5). – С. 18–26 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10rmmdua.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10rmmdua.pdf)

6. General Administration of Customs People`s Republic of China. Overview of GACC. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.customs.gov.cn/about/mission>

7. The State Council the People`s Republic of China. Ministry of Public Security. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://english.gov.cn/state_council/2014/09/09/content_281474986284154.htm

8. China Inspection and Quarantine Services. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.ciqid.com/>

9. HM Revenue & Customs. About us. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/about#responsibilities>

10. National Criminal Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/>

11. GOV.UK. Border Force [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/border-force/about>

12. GOV.UK. UK Visas and Immigration. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/uk-visas-and-immigration>

13. European Commission. Taxation and customs union. Security [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/customs-security/security_en

14. European Commission. Taxation and customs union. Customs security. General. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/customs-security/general_en

15. World Customs Organization. Enforcement and Compliance. Activities and Programmes. Security Programme. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/security-programme.aspx>

References.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "Customs Code of Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 44-45, 46-47, 48.

2. Chentsov, V.V. (2009), "Customs service in the system of public administration in foreign countries: comparative analysis", *Universytets'ki naukovi zapysky*, vol. 1 (29), pp. 333-339.

3. Byts'ka, L.O. (2017), "The main trends of development and the state of customs policy as a component of economic security of Ukraine", *Mytna polityka ta aktual'ni problemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi: Zbirnyk tez dopovidej ta materialiv uchasnykiv kruhloho stolu students'koho Naukovo-praktychnoho hurtka mytnoi spravy kafedry derzhavnykh ta mistsevykh finansiv L'vivskoho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka* [Customs policy and urgent problems of economic security of Ukraine at the present stage: Collection of abstracts and materials of participants of the roundtable of the Student Scientific and Practical Circle of Customs Affairs of the Department of State and Local Finance of the Ivan Franko National University of Lviv], FUFБ, L'viv, Ukraine, 4 april, pp. 20-24.

4. Vrublevs'ka, L.O. (2017), "Customs safety as an important component of the economic security of the state", *Mytna polityka ta aktual'ni problemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi: Zbirnyk tez dopovidej ta materialiv uchasnykiv kruhloho stolu students'koho Naukovo-praktychnoho hurtka mytnoi spravy kafedry derzhavnykh ta mistsevykh finansiv L'vivskoho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka* [Customs policy and urgent problems of economic security of Ukraine at the present stage: Collection of abstracts and materials of participants of the roundtable of the Student Scientific and Practical Circle of Customs Affairs of the Department of State and Local Finance of the Ivan Franko National University of Lviv], FUFБ, L'viv, Ukraine, 4 april, pp. 33-38.

5. Razumej, M. (2010), "Foreign trade safety: managerial aspect", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2 (5), pp. 18–26.

6. General Administration of Customs People`s Republic of China (2018), "Overview of GACC", available at: <http://english.customs.gov.cn/about/mission> (Accessed 20 Jan 2018).

7. The State Council the People`s Republic of China. Ministry of Public Security (2018), available at: http://english.gov.cn/state_council/2014/09/09/content_281474986284154.htm (Accessed 20 Jan 2018).

8. China Inspection and Quarantine Services (2018), available at: <http://en.ciqcid.com/> (Accessed 20 Jan 2018).
9. HM Revenue & Customs (2018), “About us”, available at: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/about#responsibilities> (Accessed 20 Jan 2018).
10. National Criminal Agency (2018), available at: <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/> (Accessed 20 Feb 2018).
11. GOV.UK (2018), “Border Force”, available at: <https://www.gov.uk/government/organisations/border-force/about> (Accessed 20 Jan 2018).
12. GOV.UK (2018), “UK Visas and Immigration”, available at: <https://www.gov.uk/government/organisations/uk-visas-and-immigration> (Accessed 20 Jan 2018).
13. European Commission. Taxation and customs union (2018), “Security”, available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/customs-security/security_en (Accessed Jan 2018)
14. European Commission. Taxation and customs union. Customs security (2018), “General”, available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/customs-security/general_en (Accessed 20 Jan 2018).
15. World Customs Organization (2018), “Enforcement and Compliance. Activities and Programmes. Security Programme”, available at: <http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/security-programme.aspx> (Accessed 20 Jan 2018).

Стаття надійшла до редакції 30.01.2018 р